

Ruiny starożytnego, portowego miasta Berenike leżą pogrzebane w piaskach Pustyni Wschodniej na zachodnim wybrzeżu Morza Czerwonego, około 150 km od południowej granicy Egiptu, 825 km na południe od Suezu i około 300 km na południe od redniowiecznego portu Quseir. Starożytny port leżał nad niewielkim, zacisznym lagunem otwierającym się na wielką zatokę od północy osłoniętą od wiatrów przez skalisty przylądek Ras Benas. Miasto okresu rzymskiego zbudowane zostało na martwej, prehistorycznej rafie koralowej, na ruinach starszego o wiele zbudowanego jeszcze przez Ptolemeusza. Wykopiska archeologiczne prowadzone na stanowisku w latach 1994-2001 (przez zespół holendersko-amerykański) i co roku od 2008 (przez ekipę polsko-amerykańską) ukazały nam obraz nie małej nadmorskiej osady, ale międzynarodowego portu, którego kontakty handlowe w I-II w. n.e. sięgały od Grecji i Italii na północy do Arabii Felix, Indii i Malajów na wschodzie, oraz Etiopii i odległych regionów wybrzeża Wschodniej Afryki na południu. Wykopiska w Berenike rzymskim przyniosły znaleziska indyjskich tkanin, pieprzu i szlachetnych kamieni, monet z etiopskiego Aksum i Królestwa Indo-partyjskiego, kadzidła z Arabii Południowej, koralików z Jawy itd. Zabytki te najlepiej świadczą o tym, jak kupcy z całego rzymskiego imperium wykorzystali szlaki otwarte przez dalekowzroczne i odważne inwestycje Ptolemeusza. Do czasu wykopalisk pod tymi w 2012 r. przez członków polsko-amerykańskiego Berenike Project, o tym pierwszym Berenike, hellenistycznym, starszym o prawie trzysta lat od rzymskiego, nie wiedzieliśmy niemal nic.

Po przeprowadzonych w roku 2010 analizach rozszerzonych wyników badań geomagnetycznych, w roku 2012 ruszyły prace ukierunkowane na lokalizację i odsłonięcie części systemu fortyfikacyjnego wczesno-hellenistycznego miasta. Wykopiska te przyniosły wyniki przekraczające wszelkie wcześniejsze przypuszczenia. Oprócz ogromnej (160m na 80m), prostokątnej, wielofazowej budowli, tzw. „Fortu”, stanowił tego rodzaju zamkniętego zespołu warsztatowo-magazynowo-obronnego, archeologom udało się zlokalizować i wstępnie przebadать także część systemu umocnień miasta. Na zespół tych fortyfikacji składały się dwie linie równoległych (w zachodniej części konstrukcji) kamiennych murów, opatrzonych na załamaniach oraz w punkcie połączenia masywnymi, kwadratowymi wieżami. W trakcie prac zlokalizowano także położenie pozostałości budynków mieszkalnych lub administracyjnych, oraz hellenistycznych mietników (na których odkryto, m.in., całe naczynia ceramiczne, hellenistyczne monety i szczątki młodego słonia). Ostatnie dwa sezony przyniosły odkrycie jeszcze ciekawsze. Na północny wschód od fortu odsłonięto świetnie zachowane pozostałości umocnionej bramy, datowanej na początki panowania Ptolemeusza w Egipcie (III w. p.n.e.), z ulokowanym pod nią, odkopanym dotychczas jedynie częściowo, zespołem wykutych w skale, podziemnych magazynów lub cystern i tuneli, oraz otaczającym ją kompleksem instalacji do zbierania i przechowywania wody, oraz prawdopodobnie łazienki.

Nawet przy obecnym stanie badań można powiedzieć, że w Berenike mamy do czynienia z obiektami o najwyższej wartości naukowej: pierwszym znanym przykładem hellenistycznej, miejskiej architektury obronnej na całym zachodnim wybrzeżu Morza Czerwonego, i jedynym jak na razie, zachowanym tego typu zespołem zabytków w Egipcie (zachowane fragmenty słynnych murów obronnych Aleksandrii datowane są obecnie na okres rzymski i mamelukki). Jest to także jedyny przebadany archeologicznie przykład architektury hellenistycznej w którymkolwiek z miast/portów zbudowanych przez Ptolemeusza w całym basenie Morza Czerwonego.

Proponowany projekt grantowy ma za zadanie naukowe (historyczne i archeologiczne) opracowanie wszystkich odsłoniętych budowli oraz zabytków ruchomych (ceramiki, monet i innych drobnych zabytków). Dopiero takie kompleksowe studia, połączone z opracowaniami z zakresu nauk ścisłych — archeozoologicznymi badaniami szczątków hodowanych lub przywołanych do Berenike zwierząt, biologicznymi ekspertyzami wydobytych w dużej ilości muszli morskich mielizmaków, archeobotanicznymi analizami wszystkich pozyskanych pozostałości roślin i ich pyłków, geologicznym opracowaniem materiału warstw zalegających we wnętrzu budowli i wokół nich, oceanograficznymi informacjami na temat rozwoju linii brzegowej i prądów morskich, klimatologicznymi badaniami na temat opadów i wiatrów wiejących w tej części wybrzeża Morza Czerwonego, pozwolą nie tylko na archeologiczne i historyczne opisanie wyglądu i funkcjonowania miasta, ale także umieszczenie go w całościowym obrazie środowiska naturalnego.

Wnioskowany grant, oprócz kompletnego opracowania odkrytej części unikatowych zabytków architektonicznych i pozostałości kultury materialnej ptolemejskiego miasta, umożliwi także zebranie, usystematyzowanie i wstępnie przygotowanie materiału do planowanej monografii, opatrzonej pełnym zestawem zdjęć (także trójwymiarowych, ortofotograficznych i lotniczych), rysunków, planów, map geofizycznych itd. Możliwe będzie także przygotowanie i udostępnienie w sieci bazy danych drobnych zabytków. Wyniki tych badań zostaną przedstawione wiatu naukowemu w ramach międzynarodowych i krajowych konferencji, oraz za pośrednictwem artykułów w periodykach naukowych o zasięgu międzynarodowym czy prasie powszechnej. Grant ten umożliwi wniesienie wkładu polskiego w badania dziejów rozwoju południowo-wschodnich szlaków handlowych, prowadzone przez uczonych z Wielkiej Brytanii, USA, Francji, Hiszpanii, Niemiec, Australii, Indii itd. Będzie to także udziałem polskiej archeologii w najnowszych studiach nad narodzinami starożytnej globalizacji kulturalnej i handlowej.